

"Meselâ, semâvâta başı temas etmiş pek yüksek bir minare ve o minarenin altında, küre-i arzın merkezine kadar bir kuyu kazılmış farz ediyoruz. İşte, ezanı ... iki fırka münakaşa ediyorlar." Bu örneğin hakikate tatbiki nasıldır?

"Meselâ, semâvâta başı temas etmiş pek yüksek bir minare ve o minarenin altında, küre-i arzın merkezine kadar bir kuyu kazılmış farz ediyoruz. İşte, ezanı umum memlekette umum ahaliye işitilen bir zat, minare başından ta kuyu dibine kadar hangi mevkide bulunduğunu ispat etmek için, iki fırka münakaşa ediyorlar..."(1)

Örnekteki **yüksek minare** ve onun en tepesi, manevi büyüklüğü ve manen en yüksek makamda olmayı temsil ediyor.

Dünyanın merkezine kadar kazılmış alçak **kuyu** ise, manevi sukutu temsil ediyor; yani insanın manevi ve ahlaki açıdan rezil ve zelil bir duruma düşmesini temsil ediyor.

Ezan ise, minarenin tepesinde bulunan zatın insanlığa vermiş olduğu manevi mesajları inanç ve ahlaki değerleri temsil ediyor. Yani ezan İslam oluyor.

Müezzin ise, Peygamber Efendimizi (asm) temsil ediyor.

Basamaklar ise, kuyu ile minare başı arasında ki manevi makamları ve dereceleri temsil ediyor. Yani herkesin anlayışı, inancı, kavrayışı eşit değildir, herkes derecesine göre ezanı (İslam) anlıyor ve anlayışına göre tepki veriyor.

İki fırkadan birincisi müminleri ve salihleri temsil ederken, diğeri ise kâfir ve müşrikleri temsil ediyor.

Kâfir ve müşrikler Peygamber Efendimiz (asm)'in kıymet ve değerini anlamaktan aciz ahmaklardır ve onu -haşa- kuyu dibinde zannediyorlar. Halbuki onun kendisi değil, mesajı kuyu dibine de ulaşıyor. Yani İslam her tabakaya ulaşıyor, kabul etsin ya da etmesin.

Diğer bir husus, Peygamber Efendimiz (asm) ya minare başındadır ya da kuyunun dibindedir, bunun ortası yoktur. Buna mantıkta **sebr ve taksim** diyorlar.

Sebr ve Taksim: Mantıkta bir ispatlama tarzı ve usulüdür. Bu iki kelime beraber kullanıldığı gibi, "*delil-i taksim, delil-i münkasım*" gibi tâbirlerle de söylenir. Bu ispatlamada bir şeyin aslında bulunan vasıflar, illet olmaktan birer birer ibtal edildikten sonra, tam illet olmaya elverişli olan tespit edilir.

Sebr: Kelime olarak "*denemek, imtihan etmek*" manalarına gelir. Kuyunun derinliğini anlamak için yoklamak gibi. Sebrin en önemli manası, ispatlanacak şeyin dışındaki muhtemel ve mümkün hallerini inceleyip tetkik ettikten sonra, onları ayıklayıp saf dışı etmektir. Muhtemel ve mümkün manalar ayıklandığı ve saf dışı bırakıldığı zaman, asıl ispat edilmesi istenen hâl ve durum sabitlik kazanır.

Taksim: Kelime olarak "*bölme, parçalara ayırma*" anlamına gelip bu delildeki manası ise, ispat edilecek şeyin mümkün ve muhtemel her durumunu sınıflandırıp tasnif ettikten sonra sebr etmek yani parçalara ayrılmış her bir imkân ve ihtimali incelemek ve hakikatini beyan etmek anlamına geliyor.

Mesela, Peygamber Efendimiz (asm)'in muhtemel ve mümkün olan bütün menfi ve müspet sıfatlarını taksim ettikten sonra, taksim edilen bu menfi sıfatların imkânsızlığını **sebr** edip, yani tahkik ve tetkik ile ortaya koyup ispat edildiği zaman, onun müspet ve mükemmel sıfatları sabitlenip ispat edilmiş olur. "**O doğru veya yalancı bir insandır.**" önermesi taksim oluyor. Bu iki hâlden başka da bir hâl olmayacağına göre, bu sıfatlardan yalancı olmasının imkânsızlığı ispat edildiği zaman, onun doğru bir insan olduğu sabitlenmiş ve ispatlanmış oluyor. Bu misali diğer hususlarda tatbik edebiliriz.

"İşte bu sırra binaen, o şeytanla münazara edilen Birinci Mebhas, ehl-i imanın imanını muhafaza etmek için mu'cizât-ı Ahmediyeyi bilmeye ve kat'î burhanlarını öğrenmeye muhtaç etmiyor. Ednâ bir emâre, küçük bir delil, onların imanlarını kurtarıyor. Kuyu dibindeki esfel-i sâfilinde olmadığına, her bir hal-i Ahmediye (a.s.m.), her bir haslet-i Muhammediye (a.s.m.), herbir tavr-ı Nebvî (a.s.m.), birer mu'cize hükmüne geçer, âlâ-yı illiyînde bir makamı bulunduğunu ispat eder."(2)

Dipnotlar:

(1) bk. [Mektubat, Yirmi Altıncı Mektup, Dördüncü Mebhas.](#)

(2) bk. [age.](#)